

Bokanmeldelse

Telford Taylor: *The Anatomy of the Nuremberg Trials: A Personal memoir*. Skyhorse Publishing 1993, 2013. ISBN 978-1-62-087788-3. 703 sider.

Forfatteren var blant de yngre juristene i krigsforbrytersaken over alle krigsforbrytersaker – Nürnberg-oppgjøret 1945-46. Han er dermed øyenvitne, ikke til overgrepene som sådan, men til forberedelsene til og gjennomføringen av denne saken, som ved siden av krigsforbrytelser gjaldt forbrytelser mot freden og forbrytelser mot menneskeheten.

Grunnlaget for saken var «London-charteret» som fastla vedtektene for domstolen, hvilke forbrytelser den skulle behandle og noen regler om personlig ansvar, herunder at ordre fra foresatt ikke fritar for straff. Domstolen hadde fire dommere med varamenn og aktoratet var delt i fire nasjonale grupper som hadde delt saken mellom seg dels etter tema, dels etter geografi.

Hvordan ordner man seg rent praktisk, med oversettelse og mangfoldiggjøring til fire språk? Kunne man nøye seg med å lese bare relevante utdrag av dokumenter som skulle fremlegges når de tiltalte og disses forsvarere ikke hadde fått kopi? Kunne man lese opp skriftlige erklæringer fra vitner eller måtte disse føres personlig for den dømmende rett? I noen uker ble forhandlingene forsinket ved at dommerne bestemte at dokumentene måtte leses opp i sin helhet slik at alle parter ble kjent med innholdet gjennom simultanoversettelsen og de utskrifter som ble gjort av denne, inntil oversettelses- og mangfoldiggjøringsopplegget kom i gjenge. Når det gjelder vitnene, godtok dommerne opplesning, på betingelse av at forsvarerne fikk rett til å kalle inn vedkommende til å møte personlig for krysseksaminering. Unntak ble bare gjort for noen få vitner som befant seg langt borte og ville ha helsemessige eller andre problemer med å reise til Nürnberg.

Taylor gir en fyldig og grundig fremstilling som ikke bare tar for seg prosessreglene og de konkrete forbrytelsene og jussen bak dem, men også de faglige og personlige motsetningene som gjorde seg gjeldende, dels mellom de fire involverte nasjoner men også innenfor den amerikanske gruppen. Det var for eksempel slik at for amerikanerne var forbrytelser mot freden selve prosessens hjørnestein, mens franskmennene til å begynne med var sterkt i tvil om dette var noen forbrytelse i det hele tatt. Men når først prosessen var i gang, prosederte de med fynd og klem på det forbryterske i at tyskerne hadde angrepet Frankrike.

Er offiserene strafferettslig ansvarlige for en krig som politikerne har besluttet å igangsette? Stalin hadde på Jalta-konferansen ymtet frampå om at det kunne passe å skyte 50.000 tyske offiserer, mens britene var meget negative til å holde offiserer ansvarlig for annet enn konkrete krigsforbrytelser. Slik ble det også, med unntak av noen svært få som aktivt hadde arbeidet for iverksettelsen av uprovoserte angrep.

Hva med kriminelle organisasjoner? Kan man si at alle medlemmer av nazi-partiet er medskyldige i hva ledelsen satte i gang? Eller må man kreve et visst personlig kjennskap til de aktuelle forbrytelsene? Det praktiske problemet med eventuelt å føre titusenvis eller hundretusenvis av rettssaker ble løst gjennom at det ble overlatt til et «denazifiseringsprogram» som gikk utenom de strafferettslige kanalene.

Taylor presenterer oss for et omfattende persongalleri. Det er over 20 tiltalte. I tillegg kommer dommere, anklagere, forsvarsadvokater og vitner. På anklagersiden er det folk som kommer og går, noen på grunn av konflikter med hverandre mens noen blir overført til andre oppgaver av andre grunner. Leseren anbefales å lage seg et «kart» hvor man tegner opp aktørene og forholdet mellom dem, ikke minst fordi noen har like etternavn. Det kan også være fornuftig å ha en god ordbok for hånden, det er ikke alle ord og uttrykk som inngår i vanlig dagligtale.

Vi får et levende inntrykk av hvordan saken skrider frem i rettssalen. Siden det muntlige har større plass i engelsk-amerikansk retsstradisjon enn i den kontinentale, som er basert på at saken er forberedt i dokumenter som dommeren har fått i forveien, blir det amerikanerne og britene som får hovedansvaret for kryss-eksaminering av de tiltalte og disses vitner. Men motparten, dvs. de tiltalte og disses advokater er ikke nødvendigvis tapt bak en vogn. Blant de tiltalte bemerker særlig Hermann Göring seg med overlegen faktakunnskap og en rask replikk. Göring var sjef for det tyske «Luftwaffe», men siden alliert bombing i perioden 1943-45 stilte den tyske bombing av blant annet London tidligere i krigen helt i skyggen, var det ikke denne rollen aktoratet interesserte seg mest for.

Men Göring var Hitlers «nestkommanderende» for det meste av tiden av det tredje rikets eksistens, og ble særlig eksaminert om Tysklands forberedelser til angrepskrig. Etter et mislykket spørsmål angående et dokument som mentes å gjelde remilitarisering av Rhinland, men som viste seg å gjelde rydding av elven Rhinen i tilfelle mobilisering, fulgte hovedanklageren, den amerikanske høyesterettsdommer Robert H. Jackson, opp bommertene med å spørre: «But [these preparations] were of a character which had to be kept entirely secret from foreign powers?», hvortil Göring svarte: «I do not think I can recall reading

beforehand the publication of the mobilization preparations of the United States.» Dette var dråpen som fikk det til å renne over for Jackson. Göring fremsto som selvsikker, kunnskapsrik og noe arrogant, mens aktoratet virket fomlete. Jackson ville ha dommerne med på å gi Göring munnkurv ut over å svare ja eller nei på det han ble spurt om, men den britiske dommer Lawrence svarte Jackson: «... a defendant, after giving a direct answer to a question, might legitimately make a short explanation».

En av de andre tiltalte, Hitlers rustningsminister Albert Speer, kommenterte til Dr. Gilbert (som hadde til oppgave å overvåke fangenes mentale helse):

You know, when Jackson cross-examines Goering, you can see that they represent two entirely opposite worlds – they don't even understand each other. Jackson asks him if he didn't help plan the invasion of Holland and Belgium and Norway, expecting Goering to defend himself against a criminal accusation, but instead Goering says, Why yes, of course, it took place thus and so, as if it is the most natural thing in the world to invade a neutral country if it suits you strategy.

Et ord til om Göring: Et hovedpunkt i tiltalen var sammensvergelse om ulovlig angrepskrig. De andre tiltaltes advokater var ivrige etter å få Görings ord for at nettopp deres klient ikke var involvert i noe slikt. Det fikk de i form av svar som nærmest var ærekrenkende i den forstand at den ene etter den andre ble omtalt som noen tufser uten innflytelse. På spørsmål om det kunne ha vært noen sammensvergelse, svarte Göring flott:

There was no one who could even approach working as closely with the Führer, who was essentially familiar with his thoughts and who had the same influence as I. Therefore at best only the Führer and I could have conspired. There is definitely no question of the others.

La meg også trekke fram en av advokatene. Admiral Karl Dönitz var den eneste av de tiltalte som straks visste hvem han ville ha til forsvarer. Dette var marinekrigsadvokaten (*flottenrichter*) Otto Kranzbuehler, med militær grad tilsvarende kommandørkaptein. Dönitz var blant annet tiltalt for som sjef for ubåttjenesten å ha gitt ordre om at ubåter ikke skulle assistere overlevende etter senkninger og oppmuntret til drap på overlevende. Aktoratet førte to ubåtoffiserer som vitner, som Kranzbuehler deretter fikk krysseksaminere. Fremgikk det noe om drap på overlevende av stående ordre for ubåttjenesten? Nei. Kjente vitnene til noe tilfelle av drap på overlevende som følge av instruksjoner fra ubåtkommandoen? Nei. Når det gjaldt torpedering av handelsskip uten varsel, lyktes det Kranzbuehler å innhente en erklæring fra den amerikanske admiral Nimitz om at dette var vanlig praksis for amerikanske ubåter i Stillehavet. Dönitz ble ikke frifunnet, men han var blant dem som slapp å bli hengt.

Boken er skrevet nærmere førti år etter de hendelsene som den omtaler, men bærer ikke preg av at ting blir glemt. Taylor har åpenbart tatt grundige notater

selv, noe han som aktor langt på vei var nødt til for å kunne føre sin del av saken effektivt. Samtidig har han gjort seg nytte av andres oppteignelser. En og annen gang henviser han også til bøker som andre har skrevet. Han påpeker således en misforståelse i Ann og John Tusas bok *The Nuremberg Trial* fra 1984 (som undertegnede også vil anbefale) der disse kritiserer det amerikanske aktoratet for å presentere kontroversielle dokumenter, mens britene holdt seg til uimotsigelige fakta. Taylor peker på at amerikanerne søkte å føre bevis for sammensvergelse om angrepskrig, mens britene fokuserte på traktatbrudd. Amerikanerne måtte således i langt større grad enn britene føre bevis om enkeltpersoners intensjoner og hensikter, noe som er vanskeligere enn å konstatere objektivt at en traktat er blitt brutt.

Vår tids oppblomstring av antisemittisme er med på å gi Nürnberg-oppgjøret ekstra aktualitet. Vi oppfatter med god grunn denne dommen som en dom over nazistenes raseideologi som førte over til folkemordet på jødene. I den sammenhengen er det verd å merke seg at ikke alle seksjoner av aktoratet la like stor vekt på jødeforfølgelsene. Den franske aktor er så vidt inne på det, her er det i følge Taylor større grunn til å gi honnør til russerne. Samtidig bør det sies at det var på østfronten jødeforfølgelsene fikk sitt største omfang.

Fra etableringen av Jugoslavia-tribunalet i 1993 har det blitt etablert flere internasjonale domstoler. Dette har skjedd uten, eller bare under moderat, tidspress. Nürnbergdomstolen ble derimot improvisert, vedtektene ble utredet mens man ennå var i krig og tiltalen forberedt under tidspress mens det ennå var usikkerhet om hvilke fullmakter enkelte av de fire nasjonale hovedanklagerne hadde. Forholdet til de amerikanske okkupasjonsmyndighetene måtte sorteres ut på en måte som ikke svekket tilliten til domstolens upartiskhet og man måtte finne fram til advokater som kunne forsvare de tiltalte på en ordentlig måte. De fire deltagende nasjoner hadde delvis avvikende rettstradisjoner som måtte smeltes sammen til et sammenhengende opplegg.

Når man så føyer til at den amerikanske påtalegruppen hadde en leder, høyesterettsdommer Jackson, som til tider var fraværende uten å ha oppnevnt en stedfortreder som hadde autoritet, og at denne lederen i følge forfatteren var mer av en solospiller enn en teamleder, får man være fornøyd med at Nürnberg-oppgjøret landet på bena og fremdeles står som en prototyp på et internasjonalt rettsoppgjør som det fortsatt står respekt av.

Arne Willy Dahl